

EVDE BAKIM HİZMETLERİNDE ETİK

ETİK NEDİR?

- Doğru olanı yapma kararı
- Değerleri, normları, kuralları doğru-yanlış, iyi-kötü gibi ahlaksal açıdan araştıran felsefe disiplini.

Etik karar vermeyi değerler etkiler.

- Ahlaki değer; davranışlarımızda, karakterimizde, kişiliğimizde ve kurumlarımızda yansıttığımız değerler
- Ahlaki olmayan değerler ise; tercihler, kişisel düşünce ve beğeni ölçütlerini temel alan değerlerdir.

Üç tür değer mekanizması vardır;

- Kişisel
- Kültürel
- Mesleki değerler

Etik Kararda Değerler Çatışması

- Ahlaki değerler, ahlaki olmayan değerlerle, hasta hakları ve mesleki değerler de kültürel değerlerle çakışabilir.
- Hastaya yardım etme, hastanın karar verme yetisi ile çakışabilir.
- Değer çatışmasının çözümü etik karar vermedir.

Ev Ortamında Etik Karar Vermeyi Etkileyen Faktörler

- Evde bakımın ne zaman başlaması gerektiğine karar verilmesi,
- Evde bakıma hasta ve ailenin katılımı,
- Destek sistemlerine olan gereksinim,
- Multidisipliner iletişim güçlükleri,
- Etik komitenin olmaması

Etik Karar Vermeyi Kolaylařtıran Uygulamalar

- Eđitim programları
- Konsültasyon kullanımı
- Etik komitelerin oluřturulması

Hastane/Ev Ortamı Farkı

- Hastanede belli kurallar çerçevesinde hasta-hasta yakını ve sağlık ekibi arasındaki ilişki sınırlı
- Ev ortamında hasta ve yakınına göre planlanmış ortamda, hasta yakınının aktif rol oynadığı süreçte ilişkide kaos yaşanabilir.
- Kullanılan teknik aletlerin hasta-hasta yakınına anlatılması ve kullanılması
- Evde bakım ekibinin haklarının korunması ve güvenliği
- Hasta hakları

Evde Bakım Hizmeti Sunumunda En Çok Yaşanan Etik Sorunlar

- Evde bakım kabul kriterleri
- Evde bakım planının tanımlanması
- Transfer kriteri
- Taburculuk kriteri
- Uygun bakım sağlayıcıların görevi
- Evde bakımın sonlandırılması
- Bireyin/hastanın otonomisine müdahale

Etik Sorunların Çözümü İçin Ne Yapılmalı?

- Tıbbi etik ilkelere uygun davranma
- İnsan haklarına saygı
- Bireyin otonomisine saygı

Tıp Etiğinde İlkeler

- Yararlılık
- Hasta özerkliğine saygı
- Kötü davranmama
- Adalet
- Gizliliğe saygı
- Zarar vermeme
- Sadakat
- Özgürlük
- Doğruluk
- Sözünde durma
- Gerçeği söyleme
- Sır saklama
- Eşitlik

Zarar Vermeme/Yararlılık İlkesi

- Her koşulda hastanın yararı yönünde hareket edilmesi anlamına gelir.
- Sağlık uygulamalarında yarar ve zararın dengelenmesi ve yarar lehine ağırlıklı kararların alınması gerekir.
- Sağlık hizmetleri sırasında bazı uygulamalarda hastanın az da olsa zarar görmesi kaçınılmaz olabilir. Ancak beklenen yarar daha fazla olmalıdır.
- Örneğin: Kalp masajı uygularken kosta kırığı olması
- Dört temel bileşeni vardır;
 - * Zarar vermeme,
 - * Zararı önleme,
 - * Zararı ortadan kaldırma,
 - * Güzeli, iyiyi yapma,

Sır Saklama İlkesi

- Hasta/sağlıklı bireyin kişisel bilgi ya da sırlarının kendi izni olmaksızın başkaları ile paylaşılmaması gerekir.
- Sır saklama ilkesine göre bireylerin mahremiyetlerinin gözetilmesi, özel bilgilerinin saklı tutulması gerekir.
- Yaşamsal yada hukuki bir durum yoksa bireyin onayı olmadan özel bilgiler açıklanamaz.

Adalet ve Eşitlik İlkesi

- Neyin adil olduğunu belirten etik ilkedir.
- Sağlık hizmetlerinin hakkaniyete uygun olarak sunulması gereklidir.
- Eşit olanlara eşit muamele, yani tanısı ve sağlık gereksinimleri aynı olan hastaların aynı bakımı almaları gerekir.
- Sağlıkta eşitlik sağlanmalı, herkesin sağlık hizmetlerine eşit ulaşma imkanı sağlanmalıdır.
- Sağlık personelinin hastalar arasında ayırım gözetmemesi önemlidir.
- Sağlık bakımında adaletle ilgili en yaygın endişe, kıt kaynakların kullanımudur.
 - ❖ Ulusal kaynakların ne kadarı sağlık bakımına ayrılmalıdır?
 - ❖ Hangi sağlık problemleri en fazla mali desteği almalıdır?
 - ❖ Sağlık bakım kaynaklarının dağıtımında ideal olan model, tüm bireylerin gereksinimlerine göre, mevcut tüm tedavilerden yararlanmalarıdır, ancak maliyet nedeni ile bu mümkün olamamaktadır.

Kaynakların Akılcı Kullanımını Sağlamak

- Bakımın dağıtılmasında daha az pahalı fakat etkili yöntemlerin kullanımı
- Gerekli olsa dahi çok pahalı yöntemlerin reddi
- Maliyet/yarar analizine göre karar verme

Aydınlatılmış Onam ve Özerkliğe Saygı İlkesi

- Özerklik, bireyin yaşamını etkileyen konularda tercihler yapabilme özgürlüğüne sahip olmasıdır.
- Bireyin yeterli bir bilgilendirme sonrasında kendisiyle ilgili, bağımsız olarak düşünüp karar verebilmesi, eylemde bulunma yeterlilik ve yetkinliğine sahip olmasıdır.

- Özerkliğe saygı ilkesinin sağlık hizmetlerindeki yansıması aydınlatılmış onamdır.
- Aydınlatılmış onam (bilgilendirilmiş onam) bireye hastalığı, tedavisi, olası sonuçları, alternatifleri, riskleri, yapılacak tıbbi işlemler vb. hakkında bilgi verilmesi ve bu konu hakkında özgür iradesi ile karar vermesinin sağlanması ve onay alınmasıdır

Bilgilendirilmiş Onamın Yararları

- Bireyin özerkliğinin korunması
- Hastanın/deneğin haklarının korunması
- Sağlık bakımında hile ve aldatmacadan sakınılması
- Hastaların bilgilendirilmesi

Tam Bir Onam Almak İçin;

- Gerekli bilginin açıklanması
- Hastanın/yakınlarının bunu anlaması
- Onam verme yargısına ilişkin yetkinliği

Aydınlatma-Gerçeğin Söylenmesi

- ✓ Hastalık hakkında bireyi bilgilendirme yükümlülüğüdür.
- ✓ Bilgilendirme açık, anlaşılabilir bir dille ve hastanın kültür düzeyine uygun şekilde yapılmalıdır.
- ✓ Yazılı ve sözlü olarak yapılmalı, hasta ve aile birlikte ele alınmalı ve ne anladıkları kontrol edilmelidir.
- ✓ Bilgilendirme sırasında hastanın tüm sorularına yanıt verilmiş olması gerekir.

Aydınlatılmış Onamın İçeriği

- ✓ Hastalığın adı
- ✓ Tedavinin/tıbbi müdahalenin içeriği, risk ve yararları
- ✓ Tedavi edilmezse gelişebilecek sonuçlar/Tedaviyi kabul etmeme durumunda olası tıbbi durumlar
- ✓ Diğer tedavi yöntemleri, risk ve yararları
- ✓ Başarı olasılığı ve başarıdan ne kastedildiği
- ✓ Tedavide elde edilecek yararın hastanın gireceği riskten fazla olduğunun hasta tarafından anlaşılması
- ✓ Hastanın verilen bilgiyi tam anlaması, başkasına anlatabilecek kadar bilmesi

Aydınlatılmış Onam Kimden Alınır

- Bireyin kendisinden
- Yeterli olmayanların onamı vasilerinden
- Yasal olarak 18 yaşın altındakilerin ailelerinden
- Acil durumlarda hekim kararı ve/veya aileden

Hastanın Yeterliliği

- Akli yeterlilik
- Başkaları tarafından verilen bilgiyi akılda tutma, tekrar hatırlayabilme
- Tıbbi durumla ilgili bilgileri algılayabilme
- Değerleri doğrultusunda kendi ile ilgili tıbbi seçimde bulunabilme
- Seçiminin gerekçesini mantıklı biçimde açıklayabilme

Hasta Adına Karar Verilmesi Gerekli Durumlar

- Ağır psikiyatrik hastalıklar
- Fiziki sakatlıklar
- Acil müdahale gerektiren durumlar
- Bilinç kaybı
- Halk sağlığını tehdit eden durumlar

Tedaviyi Reddetme

- ❖ Aydınlatma ve bilgilendirme sonucu hastanın kendisine önerilen tedaviyi/girişimi reddetme hakkı vardır
- ❖ Ciddi ve tehlikeli sonuçlara götürme olasılığı olsa bile hastanın kararına saygı göstermek "özerkliğe saygı ilkesi" ile eş anlamlıdır.
- ❖ Bu durumda olası sonuçlar hakkında bilgilendirme yapılması ve hastadan girişimi kabul etmediğine dair yazılı belge alınması uygun olur.
- ❖ Hastanın, bu hakkını kullanması, sonraki takip ve tedavisinde kendisi aleyhine kullanılamaz.

Bilgilenmeyi Reddetme

- Bazı hastalar tıbbi açıklamaları anlamak istemez ve kararı hekime/sağlık personeline bırakabilirler.

Gerçeğin Söylenmesi

- Hastanın gerçeği bilme hakkı özerkliğe saygı ilkesinin gereğidir ve bireyin kendisi ile ilgili her türlü bilgiyi alma hakkı vardır (bilgilendirme yasası)
- Son on yıla gelene kadar hekim hastanın her şeyi bilmesinin gerekmediğini düşünüyordu
- Gerçeğin söylenmemesinin gerekçesi hasta için zararlı olabileceği düşüncesidir

Yaşanan Etik Sorunlar

- Aydınlatılmış onam alma ile ilgili sorunlar
- Yararsız (boşuna) tedavi kararı ile ilgili sorunlar
- DNR kararı verme ile ilgili sorunlar
- Ötenazi kavramına yönelik sorunlar

Aydınlatılmış Onam Alma ile İlgili Sorunlar

- Onam sürecinin gereklilikleri;
 - yeterlilik,
 - istekli (gönüllü) olma
 - hastalığı ile ilgili bilgiye sahip olmaktır.
- Bu nedenle bireyin
 - anlayabilme,
 - kavrayabilme,
 - değerlendirebilme,
 - seçebilme yeterliliği tam olmalıdır.
- Bu konuda yaşlı bireylerde karşılaşılan sorunların başında “yeterlilik” gelmektedir.
- Demans, Alzheimer gibi hastalıklarda hastanın yeterliliği tartışılır olabilmektedir.
- Yeterliliği olan her birey kendi adına karar verme hakkına sahiptir.
- Yaşlı bireyin yeterliliğinin olmaması durumunda onun yerine vekilinden aydınlatılmış onam alınmalıdır.

Yararsız (Boşuna) Tedavi

- Tedavinin yararsız ya da etkisiz olması, yaşamın niteliğine çok az katkı sağladığı, beklentilere cevap verme olasılığı taşımadığı ve makul yaşama şansı tanımadığı durumlarda söz konusudur.
- Yaşlı hastaların bakımında da yararsız tedavi çok tartışılan konulardan biridir.
- Bu durum özellikle terminal dönemde etik tartışmalara neden olabilir.
 - Yaşam destek tedavileri bireyin durumunda düzelme yada yarar sağlamıyorsa
 - Tedaviye ve uzayan yaşama bağlı ağrı, acı, sıkıntı hissini ve süresini artırıyorsa öngörülen tedavinin yapılmaması etik açıdan savunulabilir.
- Ayrıca yararsız tedavilerin uygulanması, sınırlı olan kaynakların daha etkin tedavi şansları olan hastalar için kullanılmasını önleyebileceği öngörülmektedir.
- Böyle durumlarda tedavinin hem birey hem de toplum açısından yarar, zarar ve riskleri değerlendirilmelidir.

Tedavinin verimsiz olduğunun anlaşılması için kullanılan kriterler;

- Kesin kriterler:
 - Tedavinin patofizyolojik bir temelini olmaması
 - Azami tedaviye rağmen kardiyak arrestin gerçekleşmesi
 - Tedavi başarısızlıkla sonuçlandıysa o hasta için verimsiz kabul edilir.
- Kesin olmayan kriterler:
 - Tedavi ile başarı olasılığının çok az olması
 - Hekimlerin tedavinin arzulanan amaçların hiçbirine ulaşamayacağına inanmaları
 - Hastanın yaşam kalitesinin kabul edilemez bir düzeyde olması
 - İhtiyaç duyulan çaba ve kaynakların sağlanabilecek faydayı aşacağı beklentisi

DNR (Do Not Resuscitate)

- DNR Resüsite etmeme-canlandırmama olarak tanımlanır.
- Kardiyak veya solunum arresti gelişen bireylerde müdahale edilmemesi, kardiyak pulmoner resusitasyon (CPR) yapılmaması durumudur.
- Terminal dönem bir hastaya uygulanan CPR büyük bir olasılıkla başarısızlıkla sonuçlanır, bu durum da hastanın huzurlu ve onurlu ölümüne engel olur.
- Sağlık ekibi tarafından verilmiş bir DNR kararı yoksa ya da yararsız tedavi düşünülmediği sürece hastaya CPR uygulanmalıdır.

- DNR kararı alınmış hastalarda, hastanın palyatif bakımına devam edilmelidir.
- DNR için hastadan, hastanın yeterliliği yoksa hasta yakınlarından aydınlanmış onam alınmalıdır.
- Hastanın dosyasına DNR emri açıkça yazılmalı ve imzalanmalıdır.
- DNR kararı verirken hiçbir konuda ayrımcılık yapılmamalıdır.
- Geriatrik yaş grubundaki hastalarda da tanı ne olursa olsun hasta ve yakınları tarafından hayat uzatıcı ve invazif işlemlerin yapılması talebi varsa, bu talep yerine getirilmelidir.

Ötenazi

- Ötenazi kelimesi “tatlı ve acısız ölüm” anlamına gelmektedir.
- “günümüz tıp biliminin verilerine göre iyileşme olanağı bulunmayan, ölümü kaçınılmaz olan bir kişinin, çekmekte olduğu şiddetli acı, ağrı ve ıstıraplardan kurtarılması amacıyla, kendi bilinçli ve özgür iradesiyle verilmiş isteği ya da rızası üzerine, tıbbi yollarla öldürülmesi ya da tıbbi yardımın kesilerek ölüme terk edilmesidir”
- Ülkemizde Hasta Hakları Yönetmeliği (1998), Madde 13’e göre, ötenazi yasaktır.
- Ötenazi, temel olarak tiplerine göre ikiye ayrılır.
 - ❖ pasif ötenazi (uygulanan tıbbi girişimlerin durdurulması)
 - ❖ aktif ötenazi (hastanın yaşamını sonlandırma niyetiyle bir uygulamada bulunulması)